

سرطان و گیاهان دارویی

مولفان:

دکتر علی متولی زاده اردکانی

آتوسا حقی

زهرایات

دکتر حسین رضایی زاده

انتشارات ارسطو

(چاپ و نشر ایران)

۱۳۹۳

عنوان و نام پدیدآور: سرطان و گیاهان دارویی / مولفان علی متولی زاده اردکانی...
[و دیگران].

مشخصات نشر: مشهد: ارسطو، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری: ۲۴۵ص.: مصور، جدول، نمودار.

شابک: ۲-۲۳-۷۵۵۸-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: مولفان علی متولی زاده اردکانی، آتوسا حقی، زهرا بیات، حسین رضایی زاده.

موضوع: گیاه درمانی

موضوع: سرطان -- درمان جایگزین

شناسه افزوده: متولی زاده اردکانی، علی، ۱۳۳۹ -

رده بندی کنگره: ۱۳۹۳ ۴س ۹گک / RC۲۷۱

رده بندی دیویی: ۶۱۶/۹۹۴۰۶

شماره کتابشناسی ملی: ۳۷۲۶۸۷۵

نام کتاب: سرطان و گیاهان دارویی

مولفان: علی متولی زاده اردکانی - آتوسا حقی - زهرا بیات - حسین رضایی زاده

ناشر: ارسطو (با همکاری سامانه اطلاع رسانی چاپ و نشر ایران)

صفحه آرایشی، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۴

چاپ: مدیران

قیمت: ۱۳۰۰۰ تومان

شابک: ۲-۲۳-۷۵۵۸-۶۰۰-۹۷۸

تلفن های مرکز پخش: ۳۵۰۹۶۱۴۵ - ۳۵۰۹۶۱۴۶ - ۵۱

www.chaponashr.ir

فهرست

صفحه

عنوان

۹	پیشگفتار
۱۱	دیباچه

سرطان و طب سنتی

۱۹	تاریخچه طب سنتی
۲۰	مزاج چیست؟
۲۳	خلط چیست؟
۲۶	نحوه تشخیص و درمان بیماری در طب سنتی
۲۷	روش های درمانی در طب سنتی
۲۹	سرطان و علل ایجاد آن در طب سنتی
۳۰	خصوصیات ورم سرطانی
۳۰	درمان ورم سرطانی در طب سنتی

سرطان و پزشکی مدرن

۳۳	جایگاه سرطان در پزشکی مدرن
۳۳	سرطان چیست؟
۳۳	سلول
۳۴	چرخه سلولی
۳۶	تومور
۳۷	نحوه انتشار سرطان به سایر بافت ها
۳۷	انواع سرطان
۳۹	عوامل موثر در روند سرطانی شدن سلول ها
۳۹	روش های مقابله بدن با سرطان
۴۱	مراحل پیشرفت سرطان
۴۳	روش های درمان سرطان در طب مدرن
۴۶	عوارض روش های مدرن درمان سرطان

سرطان های شایع در ایران

- ۵۱ نگاهی بر شیوع سرطان
۵۳ سرطان های شایع در ایران و مقایسه روش های تشخیصی آن ها

فیتو کیمیکال ها، ترکیبات سیسیایی گیاهی

- ۶۷ فیتو کیمیکال ها
۶۷ فواید فیتو کیمیکال ها
۶۸ انواع فیتو کیمیکال ها
۷۲ عوامل محیطی موثر در نوع و میزان فیتو کیمیکال ها

گیاهان دارویی ضد سرطان با طبع گرم

- ۷۷ آلوئه ورا (آلوورا)
۷۹ آویشن
۸۱ ابهل هندی
۸۳ استبرق
۸۵ اسطوخودوس
۸۷ افسنطین
۸۹ اکلیل کوهی (رزماری)
۹۱ انجدان
۹۳ انجیر
۹۵ انیسون (بادیان رومی)
۹۷ بابونه
۹۹ بادرنجویه
۱۰۱ بومادران
۱۰۳ تربچه
۱۰۵ ترتیزک (شاهی آبی)
۱۰۷ چای
۱۰۹ حسرت
۱۱۱ خار مریم
۱۱۳ رازک
۱۱۵ رازیانه
۱۱۷ زردچوبه
۱۱۹ زعفران

۱۲۱	زنجبیل
۱۲۳	زوفا
۱۲۵	زیتون
۱۲۷	سرخارگل
۱۲۹	سرخدار
۱۳۱	سیب
۱۳۳	سیر
۱۳۵	شاهتره
۱۳۷	شیرین بیان
۱۳۹	غافث
۱۴۱	فاشرا (ماردارو)
۱۴۳	فراسیون
۱۴۵	قدومه شیرازی
۱۴۷	کتان
۱۴۹	کرچک
۱۵۱	کلپوره
۱۵۳	کلم پروکلی
۱۵۵	گزنه
۱۵۷	گل راعی (علف چای)
۱۵۹	مرزنجوش
۱۶۱	مرزه
۱۶۳	مریم گلی
۱۶۵	موسیر
۱۶۷	هندوانه ابوجهل
۱۶۹	هویج
۱۷۱	یونجه

گیاهان دارویی ضد سرطان با طبع سرد

۱۷۵	اسفرزه
۱۷۷	اسفناج
۱۷۹	بلوط
۱۸۱	ختمی
۱۸۳	خرفه
۱۸۵	خشخاش

۱۸۷	دارو اش
۱۸۹	دم اسب
۱۹۱	سیب زمینی
۱۹۳	شاهدانه
۱۹۵	شبدر قرمز
۱۹۷	شوکران
۱۹۹	قهوه
۲۰۱	کاسنی
۲۰۳	گشنیز
۲۰۵	همیشه بهار

رابطه فصل با مزاج ها

۲۰۹	فصل بهار و افراد دموی
۲۱۱	فصل تابستان و افراد صفاوی
۲۱۳	فصل پاییز و افراد سوداوی
۲۱۴	فصل زمستان و افراد بلغمی

سوسها

۲۱۹	تصاویر گیاهان دارویی با طبع گرم
۲۲۴	تصاویر گیاهان دارویی با طبع سرد
۲۲۷	کتابنامه

پیشگفتار

پس از بازگشت به ایران، در طول هشت سال گذشته در کنار تدریس علوم نوین در تشخیص و درمان سرطان در دانشگاه‌های کشور، بسیار علاقه‌مند بودم داروهای مفردی را که برای درمان سرطان در تاریخ پزشکی ایران استفاده می‌شدند را با مراجعه به منابع اصلی طب سنتی ایران از جمله: (۱) الحاوی از محمد بن زکریای رازی (۲) قانون در طب از ابن سینا (۳) مخزن الادویه از عقیلی خراسانی (۴) اختیارات بدیعی از انصاری شیرازی، استخراج نمایم.

به همین دلیل تصمیم گرفتم اطلاعات گیاهانی را که خواص درمانی ضد سرطانی دارند و تاکنون در مقالات علمی معتبر در سراسر جهان مورد تایید قرار گرفته‌اند را در قالب کتابی با بیان ساده و قابل فهم گردآوری نمایم؛ چرا که معتقد هستم یکی از اساسی‌ترین مشکلات موجود در حوزه درمان سرطان در طب سنتی، عدم وجود اطمینان کافی و قاطع پزشکان، متخصصان و پژوهشگران به اثر بخشی گیاهان دارویی در کنترل و درمان تومورهای سرطانی است. با توجه به این موارد گام نخست برای بر طرف نمودن این مشکل، تهیه مستندات مکتوب از گیاهان موثر در طب سنتی ایران است.

امروزه همه می‌دانیم که روش‌های مدرن درمان سرطان دارای عوارض جانبی بسیاری هستند، ضمن اینکه موثر بودن این روش‌ها در ۹۵ درصد سرطان‌های شایع، به تشخیص سرطان در مراحل اولیه بستگی دارد. در حال حاضر این روش‌ها تنها چند سال بر طول عمر بیمار می‌افزایند و قادر به درمان قطعی آن نیستند. با توجه به افزایش درصد ابتلا افراد به سرطان در ایران، استفاده از روش‌های درمانی مورد استفاده در طب ایرانی که در گیاهان دارویی تبلور یافته است، حائز اهمیت می‌باشد.

در این راه تعداد زیادی از دانشجویان در معرفی گیاهان دارویی ضد سرطان، بنده را یاری نموده‌اند. اگرچه در لیست کنونی تعدادی از گیاهان دارویی که در منابع طب سنتی ایران به آن‌ها اشاره نشده است نیز مورد بررسی قرار گرفته‌اند. با توجه به اهمیت تداخل داروها در استفاده هم‌زمان از عصاره گیاهان و داروهای تجویزی طب مدرن، از همکار گرامی و ارجمندم «جناب آقای دکتر

حسین رضایی زاده» تقاضا نمودم در تعیین و تبیین این تداخلات ما را یاری نمایند.

حال همه ما خدا را شاکریم که پس از دو سال این مهم به انجام رسید و بالاخره توانستیم کتابی را با بیانی ساده به محضر پژوهشگران و علاقمندان به درمان سرطان با ترکیبات گیاهی عرضه نماییم. کتاب حاضر ضمن معرفی گیاهان ضد سرطان مورد استفاده در منابع طب سنتی ایران، ترکیبات شیمیایی غالب در آنها، عوارض جانبی و تداخلات دارویی آنها با داروهای تجویزی کنونی را نیز مورد بررسی قرار داده است. امید است با استفاده از علم و تجارب بزرگان طب ایرانی بتوانیم در آینده‌ای نزدیک در تلفیق طب سنتی و علوم نوین پزشکی از جمله ژنومیکس و پروتئومیکس گامی بزرگ و اقدامی مثمر ثمر در درمان سرطان برداشته و نتایج خیره کننده‌ای را به جامعه علمی جهان ارائه دهیم.

به امید آن روز ☼

دکتر علی متولی زاده اردکانی

دکترای ژنتیک و فوق تخصص زیست فناوری از آمریکا

پژوهشگر ارشد (۲۰۰۳-۱۹۹۹) در انستیتوی ملی بهداشت آمریکا (NIH)

و انستیتوی ملی سرطان آمریکا (NCI)

عضو هیات علمی پژوهشگاه ملی مهندسی ژنتیک و زیست فناوری

دبیر سازمان تحقیقات سرطان خاورمیانه (MEACR)

عضو شورای راهبردی و کمیته پژوهشی شبکه سرطان وزارت

بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

سرطان و تغذیه، گیاهان دارویی، طب سنتی و مکمل

هم‌زمان با رشد روزافزون استفاده از طب مکمل در کنار پزشکی رایج در بسیاری از کشورها و توسعه‌ی گسترده تحقیقات علمی و کاربردی، باید این واقعیت جهانی را باور داشت که مردم از گیاهان و فرآورده‌های طبیعی به عنوان غذا و دارو استفاده می‌کنند. همین نکته بسیاری از پژوهشگران و سیاستگذاران را بر آن داشته تا مقرراتی را درباره‌ی شیوه‌ی استفاده از گیاهان دارویی و فرآورده‌های طبیعی تدوین کنند و بر پایه برنامه‌های خود، پژوهش در این زمینه را سامان ببخشند. سازمان جهانی بهداشت و بسیاری از مراکز علمی بین‌المللی نیز اهمیت و کاربرد گیاهان دارویی و طب مکمل را پذیرفته‌اند و رهنمودهای متعددی را برای سیاستگذاری و پژوهش در این زمینه‌ها تدوین و منتشر نموده‌اند. به سه گزاره‌ی زیر دقت کنید:

۱. تحقیقات نشان می‌دهند بین ۶۳ تا ۷۵ درصد از کسانی که به مراکز تخصصی درمان سرطان مراجعه می‌کنند، حداقل یکی از انواع روش‌های طب مکمل را استفاده می‌کنند. سایر بررسی‌ها نیز به صورت کلی نشان می‌دهند که بین ۳۰ تا ۷۵ درصد از مبتلایان به سرطان در سطح جهان از انواع روش‌های کمکی و جایگزین مانند: گیاه درمانی، ویتامین با دوز بالا، ترکیبات طبیعی و دریایی، فرآورده‌های بیولوژیکی، مواد معدنی و ... استفاده می‌کنند.
۲. بسیاری از بیماران سرطانی (بیش از ۷۵ درصد موارد) به دلایلی همچون ترس از عدم پذیرش یا عدم توجه پزشک، عدم احساس ضرورت و یا تمایل به دخالت در درمان و ...، پزشک معالج خود را در جریان استفاده از فرآورده‌های مکمل یا طبیعی نمی‌گذارند. با توجه به دسترسی آزاد بیماران به این ترکیبات که در حقیقت داروهای بدون نسخه (OTC) محسوب می‌شوند، این مشکل واقعی‌تر جلوه می‌کند.
۳. از طرف دیگر بسیاری از پزشکان و متخصصان (بیش از ۷۰ درصد موارد) نیز به دلیل عدم

مطالعه، بی‌علاقگی و یا مخالفت با طب مکمل، اطلاعات چندانی از اثرات این فرآورده‌ها یا تداخلات آن‌ها ندارند.

۴. این‌ها همه در حالی هستند که بررسی‌های مکرر و مستند نشان داده است، مصرف خودسرانه فرآورده‌های طبیعی با بسیاری از درمان‌های رایج در پزشکی امروزی تداخل دارند. این تداخلات می‌توانند به شکل کم یا زیاد کردن جذب، پخش، نیمه عمر یا شدت تأثیر سایر داروها باشند و نهایتاً منجر به کندی یا عدم پاسخ درمانی و حتی در مواردی باعث مسمومیت دارویی و واکنش جانبی شوند.

۵. بهترین رویکرد و برخورد منطقی با این موضوع، از یک سو افزایش سطح دانش پزشکان و متخصصان از اثرات، کاربردها، عوارض و تداخل‌های مواد طبیعی، داروهای گیاهی و غذا - داروهای مورد استفاده توسط بیماران است. از سوی دیگر افزایش سطح آگاهی و اطلاع‌رسانی صحیح به بیماران با ایجاد اطمینان خاطر برای ایشان که پزشک معالج حداکثر تلاش، دانش و تجربه موجود را برای بهبودی بیماری به کار گرفته است و به سوالات بیمار درباره‌ی نقش تغذیه، گیاهان دارویی، طب سنتی و مکمل بدون حبّ و بغض و صرفاً بر اساس یک رویکرد علمی پاسخ می‌دهد.

رویکرد جهانی

بیماران مبتلا به سرطان به دنبال هر راهی برای مبارزه با بیماری، مدیریت علائم و کاهش عوارض درمان هستند که از جمله آن طب مکمل است. تعداد زیادی از بیماران مبتلا به سرطان از رویکردهای طب مکمل استفاده می‌کنند. بر اساس نتایج منتشر شده در یک مطالعه جامع در امریکا نشان داده شد که ۶۵٪ مبتلایان به سرطان از رویکردهای طب مکمل استفاده می‌کنند؛ در حالی که این آمار در میان افراد غیرمبتلا به سرطان ۳۵٪ گزارش شده است. بررسی نتایج ۱۸ مطالعه بیانگر این واقعیت بود که تمایل به رویکردهای طب مکمل در شمال امریکا بیشتر از استرالیا، نیوزلند و یا اروپا است. همچنین این تمایل خصوصاً از سال ۲۰۰۰ به بعد معنادارتر شده است.

لازم است بدانیم که علی‌رغم وجود شواهد علمی مبنی بر تأثیر رویکردهای طب مکمل در کنترل علائم و مدیریت عوارض درمان، در حال حاضر شواهد محکم برای امکان درمان قطعی با رویکردهای مکمل برای سرطان وجود ندارد. بنابراین، اصل اساسی اول این است که ترکیبات و روش‌های اثبات نشده نباید جایگزین درمان اصلی شده و تاخیر در درمان اصلی جایز نیست. همچنین آگاهی از تداخلات بعضی رویکردهای طب مکمل با درمان اصلی سرطان و توجه به آن ضروری

است، که لازمه آن تعامل و هماهنگی بین مراکز درمانی طب مکمل و سرطان است تا بیماران در صورت تمایل برای بکارگیری رویکردهای طب مکمل، با گروه درمانی و پزشک معالج خود مشورت کرده و اثربخشی و ایمن بودن روش درمانی تحت کنترل باشد. در سال ۲۰۰۹ راهنمای بالینی (گاید لاین) مبتنی بر شواهد با عنوان انکولوژی تلفیقی و جامع با هدف ترکیب و هماهنگی بین رویکردهای طب مکمل و روش‌های درمانی مرسوم بیماران سرطانی مطرح شد. در این راهنما به نقش رویکردهای مکمل برای کنترل علائم و افزایش احساس بهبودی در بیماران اشاره دارد. این راهنما بر عدم جایگزینی روش‌های ثابت نشده به جای روش‌های درمانی اصلی تاکید دارد و در مورد خطر کاهش شانس درمان و بهبودی بیماران هشدار می‌دهد.

مستندات وجود شواهد علمی مبنی بر تاثیر رویکردهای طب مکمل در کنترل علائم و مدیریت عوارض درمان است. مطالعه‌ای در دانشگاه فلوریدا با هدف بررسی رویکردهای مکمل برای مدیریت علائم در بیماران سرطانی بستری در بیمارستان انجام و در سال ۲۰۱۱ منتشر شد. نتایج مطالعه نشان داد که درد، خستگی و اختلال خواب شایع‌ترین علائم در بیماران تحت درمان بوده که روند معمول زندگی افراد را مختل می‌کند و اثرات منفی بر کیفیت زندگی بیماران دارد. در اغلب بیماران این علائم به کمک درمان رایج کنترل نشده و از جمله علل تمایل بیماران به رویکردهای طب مکمل است.

اگر برای کسی تشخیص سرطان گذاشته شده و تمایل به استفاده از رویکردهای طب مکمل دارد، در مرحله اول لازم است اطلاعات کافی در مورد رویکرد مورد علاقه خود جمع‌آوری کرده و با پزشک معالج خود در میان بگذارد. لازم است بدانیم که بعضی ترکیبات مکمل با درمان‌های استاندارد سرطان تداخل داشته و حتی ممکن است مصرف آن‌ها هم‌زمان با درمان‌های مرسوم خطرناک باشد. باید از پزشک خود در مورد اثربخشی و سودمندی ترکیب و یا رویکرد مورد نظر، عوارض بالقوه، احتمال تداخل با روش درمانی مرسوم و توصیه وی در بکارگیری آن سوال پرسید. هرچند متأسفانه هنوز در کشور ما مقاومتی غیر علمی در برابر استفاده منطقی و به جا از طب سنتی و مکمل وجود دارد.

رویکرد پزشکی جدید به پزشکی تلفیقی در حوزه سرطان

انکولوژی نوین، توجه روزافزونی به نگاهداشت یا افزایش کیفیت زندگی بیماران سرطانی و درمان سرطان دارد، چنان‌که کارآزمایی‌های بالینی باید علاوه بر بررسی کارآیی و اثربخشی دارو،

تغییرات کیفیت زندگی بیماران را گزارش کنند. با بهبود پیش آگهی درمان سرطان‌ها، نگاهداشت یا افزایش کیفیت زندگی وابسته به سلامت (HRQOL) به یک معیار مهم ارزیابی در هنگام درمان و پس از آن تبدیل شده است. بسیاری از بیماران سرطانی، بویژه آن‌ها که از کیفیت زندگی پایین تری برخوردار هستند، در معرض قطع دوره درمان سرطان بوده و این موضوع باید بعنوان هشدار جدی مورد توجه متخصصان دانش انکولوژی نوین قرار گیرد. طی ۳۰ سال گذشته آمار نشان داده است در ایالات متحده آمریکا، استفاده از درمان‌های استاندارد تخریب تومور (جراحی، پرتودرمانی و شیمی‌درمانی) نتوانسته است در بسیاری از موارد، مرگ و میر بیماران را کاهش دهد. این امر ناشی از عدم کارآیی این روش‌های درمان سرطان نبوده است؛ بلکه بررسی‌ها نشان می‌دهند بسیاری از بیماران به علت افت کیفیت زندگی، دوره درمانی خود را تکمیل نکرده و همین موضوع باعث شده است بازنگری اساسی در نحوه ارزیابی کارآزمایی‌های بالینی به عمل آید.

روش‌های مکمل، نقشی مهم در درمان این گونه بیماران ایفا می‌کنند، زیرا سودمندی‌هایی در افزایش کیفیت زندگی، کاهش عوارض جانبی درمان‌های رایج و ارتقای سطح سیستم ایمنی بیماران از خود نشان می‌دهند. بنابراین امروزه بیش از هر زمانی لازم است که پزشکان و پرستاران از اطلاعات علمی و قابل استناد و به‌روز درباره این گونه درمان‌های کمکی آگاهی داشته باشند تا بتوانند در کنار درمان‌های سرطان از آن‌ها استفاده کنند. طب تلفیقی یا جامع‌نگر، نگرشی نو در عرصه پزشکی است که در شاخه‌های مختلف این علم در حال توسعه و گسترش است. مجمع مراکز دانشگاهی، سلامت طب تلفیقی را این گونه تعریف می‌کند:

"رویکردی از پزشکی که اهمیت ارتباط بین پزشک و بیمار در آن مضاعف می‌شود و بر تمامی وجود بیمار به‌عنوان یک انسان متمرکز می‌شود و البته مبتنی بر شواهد، همه روش‌های درمانی مناسب را برای بهبود به کار می‌گیرد تا بهترین پاسخ درمانی و بهبودی ممکن شود."

بررسی‌ها نشان می‌دهند بیماران سرطانی امیدوارند با استفاده از روش‌های طب سنتی، سیستم ایمنی بدن خود را تقویت نمایند، درد خود را کم کنند و عوارض جانبی ناشی از بیماری یا درمان آن را کاهش دهند. تنها تعداد کمی از بیماران مبتلا به سرطان می‌گویند به خاطر این از درمان‌های مکمل استفاده می‌کنند که از درمان‌های استاندارد ناامید هستند و انگیزه آن‌ها در استفاده از طب سنتی و مکمل، به‌طور عمده تمایل به احساس کنترل بیشتر بر سلامتی خود، کاهش عوارض بیماری و باور قوی به درمان‌های طبیعی است.

تا به امروز، بسیاری از درمان‌های طب سنتی و مکمل مورد ارزیابی دقیق قرار گرفته و هر ساله مطالعات بیشتری نیز انجام می‌شوند. در سال ۲۰۰۹ انجمن انکولوژی تلفیقی دستورالعمل طبابت بالینی مبتنی بر شواهد را برای پزشکان منتشر کرد تا در زمان استفاده از روش‌های درمانی مکمل در بیماران سرطان به آن توجه نمایند. همچنین پژوهشگران در حال ارزیابی روش‌های طب سنتی و مکملی هستند که مردم گاهی با امید به کاهش خطر ابتلا به سرطان از آن‌ها استفاده می‌کنند. موارد زیر تعدادی از مراکز جامع کنترل سرطان در مراکز آکادمیک پزشکی تلفیقی است که فهرست شده‌اند:

Academic Centers: Dedicated Integrative Oncology Center

ARIZONA

- Cancer Treatment Centers of America

CALIFORNIA

- University of California San Francisco, Osher Center for Integrative Medicine
- Simms/Mann-UCLA Center for Integrative Oncology

ILLINOIS

- The Block Center for Integrative Cancer Treatment
- Cancer Treatment Centers of America

MARYLAND

- Johns Hopkins Center for Complementary and Alternative Medicine

MASSACHUSETTS

- Dana Farber Cancer Institute, Leonard P. Zakim Center for Integrative Therapies

MINNESOTA

- Mayo Clinic's Complementary and Integrative Medicine Program

NEW YORK

- Memorial Sloan Kettering Cancer Center, Integrative Medicine Service

OKLAHOMA

- Cancer Treatment Centers of America

PENNSYLVANIA

- Cancer Treatment Centers of America

همچنین می‌توان اطلاعات به روز شده و تحقیقات مورد تأیید را در مراکز زیر جستجو کرد:

NCCAM Clearinghouse

Web site: <http://nccam.nih.gov>

National Cancer Institute

Web site: <http://www.cancer.gov/cam>

PubMed

Web site: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/sites/entrez> CAM on PubMed®:
nccam.nih.gov/research/camonpubmed/

سیاست‌های این مراکز درمانی بر این اصول استوار است:

درمان تمامی وجود انسان و نه فقط بیماری؛ مشاوره تخصصی بین متخصصان انکولوژی و متخصصان دانشگاهی طب مکمل؛ مراقبت بهداشتی و درمانی برای تحقیقات، آموزش و درمان بیمار و نه فقط درمان. محور اصلی درمان در این مراکز، درمان علائم جانبی و آزاردهنده‌ی بیماران و درمان عوارض درمان‌های کلاسیک می‌باشد.

این کتاب بیشتر از آنکه راهنمای بیماران باشد - که قطعاً و به هیچ عنوان قرار نیست مبنایی برای خوددرمانی باشد - یک منبع تحقیقاتی ارزشمند در تطبیق آرای حکمای طب ایرانی با یافته‌های دانش روز است تا پژوهشگران علاقه‌مند بتوانند با درک مبانی طب سنتی و گشودن دریچه‌ای نو به تحقیق و آزمون بپردازند.

دکتر حسین رضایی زاوه

دکترای تخصصی طب ایرانی

سرپرست دانشکده طب سنتی

عضو هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی تهران

عضو گروه حکمت، طب سنتی و اسلامی فرهنگستان علوم پزشکی

سرطان و طب سنتی

تاریخچه طب سنتی

زمانی که هنوز کتابی تالیف نشده بود و تجربه‌ها بصورت شفاهی انتقال می‌یافتند، مردم به منظور یافتن چاره‌ای برای درمان، روزها و گاهی ماه‌ها به همراه بیمارانشان در مسیر راه‌های پرتردد به انتظار می‌نشستند و از رهگذران در خصوص نحوه درمان بیمارانشان راهنمایی می‌طلبیدند. هر کس به فراخور دانش و تجربه خود پس از آنکه از علائم بیماری آگاهی می‌یافت، روش‌هایی را که در درمان فردی دیگر موثر یافته بود برای مداوا پیشنهاد می‌کرد. بیماران نیز به ناچار و از روی ناآگاهی به توصیه‌های درمانی رهگذران عمل می‌کردند؛ به امید آنکه شاید یکی از این روش‌ها بیمارانشان را درمان کند. (متاسفانه، این شیوه هنوز هم در فرهنگ ایرانی رواج دارد و اغلب اوقات افراد غیر متخصص نظرات متفاوتی را بر اساس تجربیات خود در خصوص درمان به بیماران پیشنهاد می‌کنند.)

رفته‌رفته افرادی به موضوع درمان علاقه پیدا کردند و به تحقیق و جمع‌آوری اطلاعات در این زمینه پرداختند؛ تا اینکه سرانجام نخستین مجموعه‌ها در طب شکل گرفت. در میان تمام سرزمین‌ها طبای هند، یونان، چین، مصر، بابل و ایران از پیشگامان حرفه پزشکی بودند. در این دوران قدرت در دست معابد قرار داشت و تنها کسانی که اجازه درمان را داشتند، کاهنان و موبدان بودند. این افراد که تا آن زمان هیچ آموزشی در زمینه درمان ندیده بودند و در این حیطة تجربه‌ای نداشتند، ناگزیر طب را با خرافات آمیختند. آن‌ها علت بروز بیماری‌ها را عقوبت الهی و سلطه شیطان و ارواح خبیث بر بدن می‌دانستند و برای درمان تنها از دعا، سحر و جادو استفاده می‌کردند. این روند همچنان ادامه داشت تا اینکه سرانجام حدود چهارصد سال قبل از میلاد مسیح (ع) بقراط حکیم، پزشک نامدار یونانی و پدر علم طب، تحول عظیمی در زمینه درمان ایجاد کرد. او روش درمانی جدیدی را که براساس شناخت مزاج بیمار و درد و همچنین برقراری تعادل بین جسم و روح بود، جایگزین سحر، جادو و خرافات نمود. بقراط که علم گیاه‌درمانی و جراحی را از تجربیات تربیتا، پزشک آریایی تبار آموخته بود، اولین کسی بود که این علوم را در قالب کتاب و در برابر خرافات معابد بیان کرد، به

همین دلیل لقب پدر طب را به او نسبت دادند.

از این زمان به بعد جالینوس و سایر اطبای یونانی پیرو عقاید بقراط شدند. چینی‌ها توانستند با بررسی نبض، تعادل بدن را بسنجند و هندی‌ها برای ایجاد توازن در خون، اساس "طب آیورودا" را بنا نهادند. ایرانیان نیز که در عصر هخامنشیان پزشکی را به پنج رشته جراحی، پزشکی قانونی، علوم بهداشت، عطاری (داروسازی) و روان‌شناسی تفکیک کرده بودند، علاوه بر تاسیس دانشگاه جندی شاپور به عنوان اولین دانشگاه علوم پزشکی جهان و برگزاری نخستین کنگره پزشکی در عهد ساسانیان، به تالیف و ترجمه کتاب‌های پزشکی بسیار ارزشمندی نظیر: (۱) الحاوی به نگارش زکریا رازی، (۲) قانون نوشته ابن سینا، (۳) ذخیره خوارزمشاهی تالیف اسماعیل جرجانی و (۴) مخزن‌الادویه اثر محمد حسین عقیلی خراسانی پرداختند.

کمی بعد که طب در مسیر تکامل قرار گرفت، همه مکاتب پزشکی در سراسر دنیا با همکاری یکدیگر به نظر مشترکی در مورد ساختار و عملکرد بدن یافتند و بر این اساس توانستند بنیان طب سنتی را پایه‌ریزی کنند. در اوایل ظهور روش‌های درمانی طب سنتی، اطبا جهان را ترکیبی از چهار عنصر اصلی آتش، هوا، آب و خاک می‌دانستند. آن‌ها معتقد بودند که هر انسانی به عنوان جزئی از جهان، از مجموع این چهار عنصر شکل گرفته و تفاوت میان افراد ناشی از بالا بودن میزان یکی از این عناصر در بدنش است. با گذشت زمان و کسب تجربیات بیشتر، اطبا بدن انسان را ترکیبی از چهار خلط صفرا، دم (خون)، بلغم و سودا دانستند. با توجه به این عقیده چنانچه میزان یکی از این چهار خلط در محدوده طبیعی نسبت به دیگر اخلاط بیشتر شود، خصوصیتی که در فرد ظاهر می‌گردد ویژگی‌های خلط غالب را خواهد داشت. هر فرد تا زمانی که در ترکیب اخلاط خود تعادل داشته باشد، سالم است و هر گاه خلط غالب از حد تعادل فراتر رود یا میزان یکی از سه خلط مغلوب از حد طبیعی کم‌تر شود، تعادل میان اخلاط بر هم خورده و فرد بیمار می‌گردد.

مزاج چیست؟

مزاج یا همان طبع، وضعیت اجزای بدن را بیان می‌کند. در حالت کلی مزاج‌ها دو دسته‌اند:

مزاج‌های منفرد

مزاج گرم ☀️

مزاج سرد ❄️